

Загурський В. І. ВТІЛЕННЯ ТВОРІВ М.В. ГОГОЛЯ НА СЦЕНІ КРИМСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

Творча історія Кримського українського театру, який віднедавна отримав статус академічного, ще не стала предметом ґрунтовного наукового вивчення. У тих поодиноких розвідках, в яких звертається увага на ті чи інші аспекти цього питання, зокрема в працях М. Новикової [1], В. Корольова [2], В. Гуменюка [3], підкреслюється значення сценічного освоєння класичної спадщини у творчому розвитку художнього колективу. Однак досліджень, присвячених проблемам втілення творів тих письменників, які найбільше привертують увагу митців театру і з іменами яких пов'язані найзначиміші його здобутки, ми, на жаль ще не маємо. А тут доречно назвати таких авторів як І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, М. Кропивницький, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, П. Мирний... У цьому ряду й ім'я М. Гоголя, сценічні версії творів якого протягом десятиліть не сходять з нашої сцени, постійно в діючому репертуарі творчого колективу.

На початку 1958 року театр здійснив постановку п'єси Марка Кропивницького «Вій», створеної на основі однойменної гоголівської повісті, котра, як відомо, входить до другої частини збірки «Миргород» (1835). Тут творчий колектив звернувся до нових для себе на той час засобів сценічної умовності, які допомагали виразно донести до глядача особливості дещо химерної поетики літературного першоджерела, сполучити їх з елементами лаконічної, але яскравої музично-хореографічної видовищності. Саме на це спрямовувалися зусилля постановочної групи. Режисер вистави – Д. Василенко, художник – В. Селюк, балетмейстер – С. Сорокатиї, диригент – І. Ройзентур. У головних ролях виступили актори І. Аніпрієв (Хома Брут), В. Мелентьєв (Тит Халява), М. Андрусенко (Тиберій Горобець), А. Бізєв (Сотник), Л. Соколовська та Г. Ковалюк (Сотниківна).

Та чи не найбільше сценічне життя мають на українській сцені ще з часів театру корифеїв гоголівські повісті із збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1831–1832). Не виняток тут і Кримський український театр. У 1960 році в Сімферополі було здійснено виставу «Майська ніч», над якою плідно працював режисер С. Бойко, який разом з художником В. Селюком, балетмейстером С. Сорокатиєм та завідувачем музичною частиною І. Резніченком вирішували виставу в добротному традиційному ключі, але не переобтяжували її надмірним етнографізмом, прагнули в театральному дійстві органічно сполучити лірику й гумор, драматичну динаміку й сценічну яскравість. Усі ці аспекти не перекреслювали певної епічної піднесеності, яка пов'язувалася насамперед із постаттю автора, який, виходячи на авансцену, читав фрагменти повісті, які тут же оживали перед очима глядачів. Автора втілював актор Г. Добровольський. Гоголівських персонажів грали актори О. Карпенко, В. Мелентьєв, В. Любченко (Явтух Макогоненко), І. Бушменко, П. Шаповалов (Левко), Г. Ковалюк, Г. Семененко (Галя), В. Петренко (Єфросинія Парамонівна), В. Орловський, І. Бушменко (Аполлон Свиридович), М. Андрусенко (Винокур), Л. Титова, Г. Ковалюк (Панночка)... Призначення на одну роль по два і навіть по три актори свідчило про згодом цілком виправдані наміри широкої експлуатації вистави.

«Майська ніч» і сьогодні в діючому репертуарі театру. Щоправда це вже відносно нова постановка, здійснена на нашій сцені відомим київським режисером С. Сміяном, з яким творчий колектив плідно співпрацює протягом тривалого часу. С. Сміян, використавши п'єсу М. Старицького й музику М. Лисенка, створив власну сценічну редакцію музичної комедії. Він лишив драматургічну канву, але звівши до мінімуму драматичні діалоги персонажів, ввів у виставу немало власне оперних елементів, посилив її видовищні аспекти. Тут використані також популярні українські народні пісні, органічно вплетені в художню тканину сценічного твору. Можна сказати, що загалом цей експеримент вдавсь, адже ця постановка з часу своєї появи у 1992 році пройшла на нашій сцені вже близько ста разів. Диригент-постановник вистави – Ю. Алексєєв, художник – А. Лагно, балетмейстер – В. Донцов, хормейстер – О. Коваленко. Роль пихатого сільського голови, який, зловживаючи своєю владою, вирішує залишитися до юної Галі, нареченої свого сина, виконували артисти В. Попудренко, І. Костроба, О. Шейко. У ролі чарівливої дівчини Галі виступають Л. Єгорочкіна, Н. Жук. Левка втілював артист С. Малютін, нині в цій ролі виступає В. Черніков. Колоритний дует Писаря й Зовиці представляють В. Карпов та Л. Карпова. В цих ролях виступали також О. Бегас та М. Мар'яновська.

Протягом багатьох десятиліть в діючому репертуарі театру інсценівка ще однієї повісті з «Вечорів на хуторі біля Диканьки» – «Сорочинського ярмарку». Постановка, яка нині йде на нашій сцені, також здійснена режисером С. Сміяном, але ще до його версії «Майської ночі» – у 1990 році. Відтоді вона пройшла більше ста п'ятдесяти разів. Ця вистава – яскраве колоритне видовище, що є водночас злагодженим сценічним твором, в якому за розмаїтою веремією звуків і барв проглядається виважений та делікатний художній розрахунок, спрямований на невимушене поєднання всіх компонентів сценічного дійства. А коли зважити на реакцію такого невід'ємного учасника цього дійства як глядач, то успіх вистави стане особливо очевидним. Гоголівські «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», як відомо, глибоко споріднені з українським фольклором, зокрема й з народними іграми та обрядами, з народними драмами, з якими пов'язуємо виникнення національної драматургії. Не випадково серед епіграфів до кожної з частин «Сорочинського ярмарку» знаходимо чимало таких, які М. Гоголь взяв з українських п'єс, добре йому відомих, бо ж серед авторів цих п'єс був і його батько. Драматурги пізнішого часу, і перш за все Михайло Старицький, з творчістю якого найчілніше пов'язане утвердження української видовищної драми, виразно

відчули театральність гоголівських повістей і закладені в них можливості розвитку принадних сценічних традицій. Серед здійснених М. Старицьким інсценівок, які згодом широко йшли в театрах, є й "Сорочинський ярмарок". З-поміж дуже не багатьох українських драматургів, які пізніше творили в подібному руслі й розвивали набуток так званого музично-драматичного театру, слід назвати ім'я Л. Юхвіда, відомого перш за все своєю популярною музичною комедією "Весілля в Калинівці". Разом з композитором О. Рябовим та в співавторстві з літератором М. Авахом, Л. Юхвід створює також свою призначену для театру версію "Сорочинського ярмарку", яка хоч і не така вишукана як п'єса М. Старицького – зокрема поступається їй мовним колоритом, проте позначена більшою композиційною простотою. Саме ця інсценівка й лягла в основу вистави Кримського українського театру.

С. Сміян плідно використав досвід попередньої роботи на втілення "Сорочинського ярмарку" в Київському театрі оперети. При всій розмаїтості та яскравості нова постановка, як уже зазначалось, позначена особливою делкатністю, виваженістю, тонким відчуттям саме гоголівського стилю. Найбільш яскравими її домінантами є пролог та фінал, які своєрідно обрамляють сценічний твір. В пролозі (він не заявлений спеціально, а невимушено вплетений в дійовий плин) перед нами постає увиразнена легкими пантонімічними штрихами картина ярмаркового гарמידеру. Тут і строкаті перекупки, й лукаві цигани, і хвацькі парубки... Врешті в центрі веремії з'являються пара волів (особливості жанру дали змогу зобразити їх чотирьом статистам за принципом поширеним на карнавалах), пара волів, що тягне воза з клумаками. На тих клумаках дві головні героїні – перш за все жінка, а за нею й донька Солопія Черевика... Яка за явою, епізод за епізодом втягують нас у веселе й захоплююче комедійне дійство, яке завершується відчайдушним іскрометним танцем, як і інші хореографічні сцени, вигадливо поставленим балетмейстером В. Донцовим. Фінал видався на славу, тим більше, що він цілком за Гоголем: "Странное, неизъяснимое чувство овладело бы зрителем при виде, как от одного удара смычком музыканта, в сермяжной свитке, с длинными закрученными усами, все обратилось, волею к неволею, к единству и перешло в согласие" [4].

Такий же продуманий підхід характерний здебільшого і для інших сцен, інших структур вистави. Вельми цікаве художнє оформлення, яке здійснив А.Лагно. Він не вдався до бутафорського відтворення інтер'єрів та краєвидів. Найбільш виразний сценографічний образ створюють білі полотнища з чарівливим рослинним орнаментом, величезні дівочі стрічки й квітчастий вінок. Тут і своєрідна символіка, що випливає зі змісту вистави, і святкова атмосфера, і національний колорит.

Хоч написана О. Рябовим музика до "Сорочинського ярмарку" і не така яскрава, як, скажімо, у "Весіллі в Малиновці», хоч немає в ній таких виразних мелодій, все ж вона, поєднуючи в собі і жваві, і лагідні інтонації вдало запозичуючи фольклорні мотиви, криє в собі своєрідну принадність і театральність. Ця музика невимушена і здебільшого ненав'язлива, що доноситься оркестром театру, яким нині керує О. Коваленко. Вмотивовані в музичній тканині, в усій виставі танці й пісні скажімо: "Ой не світи, місяченьку", що несподівано, але цілком логічно з огляду на драматичну дію переходить в дует.

Вистава багата на цікаві акторські роботи, про які можна сказати немало схвальних слів. Актори добре відчують колорит сценічного твору виразно відтворюють характери персонажів, не виходячи за межі хорошого художнього смаку. Властивого всій постановці. Особливо вдалі образи створили М. Андрусенко (його добродушний Солопій Черевик не такий уже й простакуватий, як може здатися з першого погляду) та В.Карпов. В основі відтвореного В.Карповим улесливого характеру поповича Афанасія Івановича – захоплюючий емоційний плин душевних порухів та домагань, що немов прилучає глядачів до принадної комедійної стихії. Серед найяскравіших постатей вистави – вічно невдоволена, невгамовно лайлива мачуха Хівря, роль якої колоритно й виразно протягом багатьох років виконувала незабутня М. Мар'яновська. Нині в цій ролі успішно виступають Н. Жук та Л. Карпова. Сценічно привабливі, чудові також у вокальному відношенні образи закоханих Парасі й Гриця створили Т. Гончаренко та М. Бондаревський. Нині в ролі Гриця виступає також В. Черніков. Пластично виразний, емоційно розкутий характер цигана Хвенька створив О. Бегас.

Рідше, аніж до інсценівок повістей, звертається наш театр до власне драматичних творів письменника. Оскільки на сцені Кримського академічного російського театру не раз ставився «Ревізор», ми вирішили звернутися до витонченої психологічної комедії «Одруження», яка в постановці головного режисера театру Б. Мартинова ось уже кілька сезонів у діючому репертуарі творчого колективу й користується незмінним успіхом глядачів.

Як бачимо, протягом десятиліть твори М.В. Гоголя посідають чільне місце в репертуарній афіші Кримського академічного українського театру і великою мірою визначають його творче обличчя.

Джерела та література:

1. Новикова М. Крым театральный. – Симферополь: Крымиздат, 1961. – 120 с.
2. Корольов В. Кримський український музичний театр: Історичні нариси. – Симферополь: Таврія, 2005. – 68 с.
3. Гуменюк В. Театральна журналістика. Випуск 1: Творчий портрет актора. – Симферополь: Таврія, 2006. – 134 с.; Гуменюк В. Театральна журналістика. Випуск 2: Рецензія на виставу. – Симферополь: Таврія, 2008. – 176 с.
4. Гоголь Н.В. Избранные сочинения: В 2 т. – Москва: Художественная литература, 1984. – Т. 1. – С. 46